

„OAMENI DIN BIHOR — MOMENTE, INSTITUȚII, PERSONALITĂȚI“ (Sesiune de comunicări)

de
CONSTANTIN MĂLIŢĂ

Pornind din dorința de a da un răspuns cuprinzător și cât mai pertinent la întrebarea „Care a fost nota caracteristică a Bihorului în luptele naționale ale românilor din Ardeal?“, cum Țara Crișurilor a întins și a primit numeroase punți de comunicare și de unitate de acțiune cu românii din toate provinciile pentru definitivarea statului național unitar, Teodor Neș a elaborat cunoscuta sa scriere, „Oameni din Bihor“, apărută la Oradea în 1937 — în care desenează viața și activitatea luptătorilor bihoreni din perioada 1848—1919, prezentând numeroase personalități (peste 1 000) împreună cu faptele lor mai mari sau mai mici, „rînduindu-i într-o galerie...“, care e, de fapt, primul dicționar al personalităților Țării Crișurilor. Rigoarea informativă și echilibrul aprecierilor fac din această carte una din sursele fundamentale ale istoriei culturale a Bihorului, păstrîndu-i în mare măsură nealterată valoarea și pentru cercetătorul de azi, care o găsește utilă pe masa de lucru pentru cele mai diferite subiecte, alături de alte cîteva titluri de cărți ce au emanat de la grupul de cercetători formați la Oradea în perioada interbelică și avînd un potențial științific inspirat, harnic și deosebit de util.

Dar judecata timpului a scos în relief tot mai mult ceea ce Teodor Neș nu a tratat în cartea sa, fie pentru că nu avea formația necesară și nu punea cuprinde fenomene ce erau în curs, fie pentru că nu a anticipat suficient dezvoltarea fenomenelor și a oamenilor prin vadurile vremii.

Ne referim la ideea că nu toți cei care i-au reținut condeii au crescut în continuare prin fapte remarcabile, unii, dimpotrivă, au scăzut înainte de vreme, deci judecata asupra lor cere o formulare nouă, mai adecvată. Alții au evoluat spre fapte mai mari căpătînd noi dimensiuni. Teodor Neș nu cuprinde născuții în altă parte a țării, dar care, în spiritul unei naturale unități dintotdeauna a neamului nostru, s-au fixat în Bihor și au activat aici mulți ani rodnici: „lăsăm — spune

el — ca aceștia să fie revendicați de județele lor, chiar dacă în Bihor numele lor este vecinicit prin importante instituțiuni și fapte patriotice și culturale". Noi sintem o țară mică spre mijlocie, un popor compact unde asemenea compartimentări prin însăși puterea infinită și ispiti-toare a exemplilor realității, nu se prea justifică, decit dintr-o min-drie locală totuși exagerată.

În al doilea rind, izvoarele de informare ce azi le putem folosi sint incomparabil mai complete și mai bogate, oferind date și ipostaze asu-pra oamenilor, pe care metodicul Teodor Neș nu le-a putut avea. Să nu uităm că cercetările sale se încheie în anul 1919 cu puține aluzii la anii următori. Ori de atunci Bihorul a cunoscut prefaceri, a parcurs procesul integrării sale și a oamenilor săi în viața politică, social-economică și culturală a României întregite, trecîndu-și instituțiile printr-un proces de reșezare după cerințele legislației românești, proces destul de com-plicat din care s-au ridicat noi oameni și noi fapte vrednice de mono-grafie, dar în care s-au ascuțit și contradicțiile specifice societății capi-taliste, avînd loc tot mai pregnant dezvoltarea și organizarea mișcării muncitorești și revoluționare.

Apoi Bihorul a luat parte la evenimentele anului 1940, a suportat rigorile ocupației horthyste și epopeea eliberării, în care masele popu-lare au avut iarăși un rol și o putere de inițiativă ce a reeditat, într-un alt plan, desigur primăvara anului 1919. Eliberarea a deschis drumul ma-rilor procese revoluționare sub conducerea P.C.R. de edificare a unei lumi noi, mai bune și mai drepte, societatea socialistă multilateral dez-voltată în România, în care Bihorul de peste trei decenii se afirmă cu puterea de muncă și creație a populației române și maghiare unite prin viață comună și idealuri.

Prin această prismă a prelua și continua genericul cărții lui Teodor Neș este un act necesar de responsabilitate majoră, pentru că presupune reevaluări și completări a tradițiilor, identificarea tuturor legăturilor ce au funcționat între bihoreni și românii din provinciile învecinate, defi-nirea istoriei comune a românilor și maghiarilor ce și-au găsit în acest pămînt un rost și un loc, inventarierea dorinței de a trăi și munci în comun pentru progres, bunăstare și civilizație, lupta maselor populare împotriva exploatării, creionarea leaderilor progresiști, sociali și cultu-rali, a scriitorilor și oamenilor de artă, definirea oamenilor noi și a fap-telor noi ce înobilează Bihorul socialist.

Cunoscînd că în instituțiile culturale din Oradea, ce au tipărit în ultimii ani lucrări valoroase, există preocupări asidue pentru istoria culturală a Bihorului în context național și s-au format cîteva grupuri de cercetători metodici ce au o concepție nouă asupra interpretării lumii și societății, un nou sentiment al istoriei, mai complex, îmbogățit de idei ferme, și înarmați cu metoda științei dialectice în abordarea feno-menelor, și care pot continua pe un plan superior ceea ce cercetătorii interbelici risipiți de război nu au putut să mai facă; lect. univ. Traian Blajovici, directorul Bibliotecii județene a relansat în 1975 genericul

cărții lui Teodor Neș într-o formulare mai cuprinzătoare: „Oameni din Bihor, momente, instituții, personalități”, organizînd pînă acum două sesiuni de comunicări pe această legendă.

Cea de a doua, într-un evident progres de substanță și atitudine față de subiect, a confirmat din nou utilitatea acestei inițiative, care, nefiind conjuncturală, cere sistem și program cu bătaie lungă și largă. Credem că prin cea ce s-a făcut pînă-n prezent se poate avea încredere în viitorul acestei idei, la care s-au atașat și cercetătorii din țară. În plenul ediției a doua s-a expus viitorul social-economic și edilitar al municipiului Oradea, (dr. Gh. Suci) politica Partidului Comunist Român de rezolvare a problemei naționale în lumina realizărilor din județul Bihor (prof. univ. dr. T. Pop și conf. univ. dr. E. Deliman), s-au evocat viața și activitatea revoluționară a lui Tiron Albani, Eugen Rozvan și N. Cristea de către Al. Porțeanu, cercetător șt. princ. la Institutul de istorie „Nicolae Iorga”, prof. N. Bocu și St. Körösi, s-au evaluat personalitatea lui Ion Buteanu (prof. Titus L. Roșu), Tabéri Géza (Robotos Imre), Traian Tămaș (Ion Bradu), Al. Roman (I. Cardoso), Georgiu Popa (lector univ. P. Pușcașiu). Ersilia Geoldeș a întocmit catalogul celor 15 culegeri tipărite și 49 de discuri de folclor bihorean editate din 1956 pînă azi, subliniind valoarea științifică a antologiei „Folclor muzical din Bihor” de Traian Mîrza, C. Mălinaș a prezentat Oradea ca centru tipografic de carte veche românească (1570—1830), St. Vasilescu a definit rolul lui I. Vulcan și al revistei „Familia” pentru promovarea teatrului românesc, iar V. Faur a sintetizat programatic pe tema cerințelor cercetării locale în contextul istoriografiei naționale.

În concluzie, o manifestare generoasă ce se distinge prin specific și exigență în îndeplinirea misiunii sale, beneficiind de sprijinul Comitetului Județean de Cultură și Educație Socialistă. Sugerăm ca sesiunea următoare să se alinieze pe o singură problemă: Reuniunea „Cele Trei Crișuri” de la a cărei înființare se vor împlini în 1979 șase decenii și pentru care absentează pînă în momentul de față o cercetare monografică.